

УДК 631.115.13:711.437

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ – ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В.С. ШЕБАНІН, доктор технічних наук, професор

О.І. КОТИКОВА, доктор економічних наук, доцент

Ю.А. КОРМИШКІН, здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

У статті досліджено проблеми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні. Наведено показники розвитку кооперативного руху в окремих країнах світу. Доведена необхідність реалізації положень програми "Рідне село". Визначено завдання Регіонального навчально-практичного центру сталого розвитку сільських територій МНАУ та етапи їх реалізації.

Ключові слова: сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, населення у сільській місцевості, сільська територія, державне фінансування.

Коли в наші дні йдеться про розвиток сільських територій, то часто покладають надії на кооперацію. Саме слово "кооперація" усе частіше вживається у нашому спілкуванні.

Зважаючи на те, що Україна є потужною аграрною країною, розвиток кооперації сприятиме посиленню продовольчої безпеки і розвитку сільських територій.

Важливим напрямом розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Проте натепер за обсягами надання послуг вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів.

Адже понад 60 відсотків трудомісткої сільськогосподарської продукції виробляється в особистих селянських і фермерських господарствах та фізичними особами – сільськогосподарськими товаровиробниками, які не мають по-

стійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від міст селах.

Переважає частина продукції, виробленої селянами, згодуюється худобі або псується. Та ж частина продукції, що надходить до кінцевих споживачів, реалізується через посередників чи продається селянами на стихійних ринках.

Рис.1. Частка виробництва продукції особистими селянськими господарствами

Розв'язати проблему збуту продукції, вирощеної сільськогосподарськими товаровиробниками, можливо шляхом створення прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової та переробної промисловості.

Саме з цією метою й розроблено державну програму "Рідне село", започатковану 15 травня 2012 року за ініціативи Міністра аграрної політики та продовольства України Миколою Присяжнюком, основними засадами якої є:

- 1) зміцнення економіки особистих селянських господарств населення, фермерських господарств;
- 2) підтримка сільськогосподарської кооперації як дієвого шляху підвищення конкурентоспроможності малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції.

Основою ініціативи проголошено спрямування державної фінансової підтримки на дрібного та середнього товаровироб-

ника. Це стало свідченням визнання ролі селянського господарства у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

У рамках ініціативи, підтриманої урядом, уперше в Україні з'являється спеціальна дотація фізичним особам за утримання та збереження молодняка ВРХ. Селяни отримали майже 305 млн гривень. Ще майже 16 млн держава спрямувала на компенсації за закуплені установки індивідуального доїння.

Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив являє собою підприємство, створене для обслуговування переважно своїх членів на засадах взаємодопомоги й економічного співробітництва. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" поділяє обслуговуючі кооперативи залежно від видів діяльності на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та багатофункціональні (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Вид кооперативу	Призначення кооперативу
Переробні обслуговуючі кооперативи	надають послуги з переробки сільськогосподарської сировини
Заготівельно-збутові обслуговуючі кооперативи	здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції тощо
Постачальницькі обслуговуючі кооперативи	створюються з метою закупівлі і постачання засобів виробництва та матеріально-технічних ресурсів
Сервісні обслуговуючі кооперативи	здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні роботи, ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботи та інше
Багатофункціональні обслуговуючі кооперативи	поєднують кілька видів діяльності та напрямків спеціалізації

За останні роки кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у країні зростає на 278 одиниць і становить 851 кооператив. Протягом 9 місяців 2012 року кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів збільшилася на 77 одиниць.

Найбільша кількість кооперативів налічується у Житомирській (104), Вінницькій (84), Івано-Франківській (67) областях та АР Крим (64).

Деякі регіони демонструють зацікавленість у розвитку кооперації на селі, внаслідок чого кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зростає. Зокрема у Волинській області – на 24 одиниці, у Полтавській області – на 16 одиниць, у Житомирській – на 8 одиниць.

Порівнюючи розвиток кооперативного руху у більшості провідних країн світу (США, Канада, Корея, Китай, країни ЄС), можна навести такі дані:

- 80% сільськогосподарської продукції Скандинавії, 65% – Нідерландів, 52% – Німеччини, Іспанії, Франції знаходять збут через сільськогосподарську кооперацію;
- питома вага кооперативів у молочарському бізнесі усіх країн Європейського союзу перевищує 50% (табл. 2);
- в США кооперація – це переробка молока 82%, збут продукції – 30%, виробництво цукру – 51%, оптові ринки худоби – 40%, постачання добрив – 45%, пального – 44;
- кооперативи Китаю та Японії реалізують на внутрішньому та зовнішньому ринках понад 90% сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2

Питома вага кооперативів у молочарському бізнесі країн ЄС

Країни	Питома вага, %	Країни	Питома вага, %
Австрія	90	Люксембург	80
Бельгія	50	Нідерланди	82
Великобританія	98	Німеччина	55-60
Швеція	99	Португалія	83-90
Данія	93	Фінляндія	94
Ірландія	100	Франція	49

Тривалий час утворення кооперативів гальмувалося через недосконалість законодавства і подвійне оподаткування.

У минулому році на виконання Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних

реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" та з метою створення сприятливих умов і стимулів для розвитку сільськогосподарської кооперації Мінагрополітики та продовольства України розроблено та Верховною Радою України прийнято Закон України від 20 листопада 2012 року № 5495-VI "Про внесення змін до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію".

Держава робить усе можливе, аби мотивувати селян об'єднуватися в кооперативи та створює умови для зменшення податкового навантаження на них.

Статтями Закону передбачено процедуру повернення членові кооперативу його пайового внеску, а також ще одна стаття "Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів" дозволить щороку передбачати у державному та місцевих бюджетах кошти для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

На жаль, українські селяни та сільськогосподарські виробники, зазвичай, не знають про такі нововведення. Отже, стримуючим чинником розвитку сільськогосподарського виробництва насамперед є недостатній рівень інформованості селянства.

Сільське населення відчуває істотні труднощі в отриманні ринкової інформації, консультаційних послуг правового, економічного і технологічного характеру, практично відсутня можливість підвищення кваліфікації.

Як показує практика, з боку селян (власників особистих селянських господарств, дрібних і середніх підприємств, фермерів, сільських голів) динамічно зростає попит на нові знання.

З метою підвищення рівня знань сільгоспвиробників, за дорученням Міністра аграрної політики та продовольства України в Миколаївському національному аграрному університеті створено Регіональний навчально-практичний центр сталого розвитку сільських територій.

З метою поширення інформації про програму "Рідне село" рішенням вченої ради університету розроблено ряд заходів, а саме:

1) за сільськими громадами для моніторингу їх розвитку та написання курсових, дипломних, наукових робіт на основі місцевих матеріалів закріплено викладачів та студентів університету;

2) складено, затверджено та впроваджено в дію план навчання голів сільських та селищних рад з метою опанування механізмів створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

3) розроблено цільову економічну програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2017 року:

- перший етап (2014-2015 роки) – створення показових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та заводу з переробки молока (у головному обслуговуючому кооперативі на базі ННПЦ МНАУ);

- на другому етапі (2016-2017 роки) планується організувати такі ж, як і перелічені вище формування у головному обслуговуючому кооперативі на базі Новобузького коледжу МНАУ (Новобузький район Миколаївської області), а також створити відповідні структури на базі Мигійського коледжу МНАУ (Первомайський район Миколаївської області). На створення зазначеного кооперативного формування будуть спрямовані кошти обсягом 12 млн грн, у тому числі: з державного бюджету – 6 млн грн, з обласного бюджету – 5 млн грн, з інших джерел – 1 млн грн;

4) спільно із "Сільськогосподарською дорадчою службою Причорномор'я" у 2012 році на території 10 районів області (Арбузинського, Березнегуватського, Веселинівського, Доманівського, Жовтневого, Єланецького, Казанківського, Новобузького, Новоодеського, Первомайського) проведено навчальні семінари, демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, що дає значний стимул до розвитку підприємництва на селі. Надано соціально спрямовані дорадчі послуги з питань освоєння належної сільськогосподарської

практики і сучасних технологій ведення сільськогосподарського, в тому числі органічного, виробництва дотримання стандартів якості та безпеки сільськогосподарської продукції, інфраструктури сільського аграрного туризму, формування мережі збуту сільськогосподарської продукції на кооперативних засадах, впровадження нових технологій виробництва продукції тваринництва тощо.

Президент України визначив перспективу аграрного сектору не лише як осередку створення нових робочих місць і подолання безробіття на селі, а й як рушія інноваційної перебудови усього способу життя селян.

За умови успішної реалізації програми передбачається отримати такі результати (табл. 3):

- на першому етапі (розрахований на період 2013-2016 років) – формування законодавства та нормативної бази; створення не менше 4000 сільськогосподарських кооперативів; створення 1 млн робочих місць в сільській місцевості; реалізація продукції через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: молочної – не менше 10%; картоплі та овочів – 25%; фруктів – 20%.

- на другому етапі (розрахований на період 2017-2020 років) – створення 1000 нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та розвиток діючих; розширення сфери діяльності, охоплюючи 60 % сільської місцевості; загалом створити 1,6 млн робочих місць.

Таблиця 3

**Очікувані результати реалізації програми
"Рідне село" в Україні**

Показник	Значення
Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, од.	5000
Кількість членів кооперативів, чол.	2000000
Кількість населення, охопленого кооперативними послугами, чол.	5500000
Кількість населених пунктів, охоплених системою кооперації, од.	8000
Кількість робочих місць, створених в сільській місцевості, од.	1600000
Кількість фермерських господарств, од.	120000
Кількість землі в користуванні фермерськими та особистими селянськими господарствами, га	20000000

Для реалізації зазначених заходів передбачено державне фінансування (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяги та джерела фінансування програми "Рідне село" в Україні

Джерела фінансування	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Кошти державного Бюджету України, млрд грн	3,0	3,0	4,0	4,0	3,0	2,0	1,0	1,0
Місцеві бюджети, млрд грн	0,1	0,15	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Інші джерела фінансування (кредит, інвестиції), млрд грн	0,5	0,7	1,0	2,0	3,0	3,0	4,0	5,0
Всього, млрд грн	3,6	3,85	5,2	6,2	6,3	5,3	5,3	6,3

Бюджетні кошти будуть спрямовані на фінансову підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, членами яких є винятково особисті селянські, фермерські господарства та фізичні особи – сільськогосподарські товаровиробники, на конкурсних засадах для придбання сільськогосподарської техніки та/або технологічного обладнання. Загалом за 2013-2020 роки сума коштів державного бюджету, направлених на фінансування розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, становитиме 21 млрд грн.

Відродження і розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні – це складна соціально-економічна проблема. Але вона має й багато інших аспектів: організаційний, фінансово-економічний, психологічний, юридичний і навіть політичний. Вирішення цієї проблеми неможливе без чіткого розуміння суті та принципів кооперативних організацій, розбудови кооперації на селі як складової аграрної політики держави, створення відповідної законодавчої бази і здійснення необхідних організаційних заходів. Разом з тим, дослідження підтверджують своєчасність, необхідність та перспективність розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації як дієвого механізму стимулювання розвитку українського села.

В.С. Шebанин, Е.И. Котикова, Ю.А. Кормышкин. Сельскохозяйственный обслуживающий кооператив – инструмент развития сельских территорий.

В статье исследованы проблемы и определены перспективы развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов в Украине. Приведены показатели развития кооперативного движения в отдельных странах мира. Доказана необходимость реализации положений программы "Родное село". Определены задания Регионального учебно-практического центра устойчивого развития сельских территорий ННАУ и этапы их реализации.

V. Shebanin. E. Kotikova, Y. Kormyshkin. Agricultural servicing cooperative is the tool for the agricultural development.

The issues and prospects of the servicing cooperatives' development in Ukraine are researched and defined in the article. The indexes of the cooperatives' movement in the definite countries of the world are given. The necessity of the "Native Village" program's realization is proved. The tasks of the regional scientific and practical centre of the sustainable development of NNAU rural areas and stages of their realization are defined.